

Sprehodi po knjižnem trgu

Diana Pungeršič

Maruša Krese: Pesmi, izbor.

Novo mesto: Goga (Literarna zbirka Goga), 2019.

*Izbor in spremno besedilo Amalija Maček,
avtor spremnega eseja Boris A. Novak.*



Foto: Amalija Maček

Maruša Krese (1947–2013) je v slovenski literarni prostor vidneje in v celoti (torej tudi založniško) vstopila s prozo, ne le s kratkoproznima zbirka *Vsi moji božiči* (2006), za katero je prejela fabulo, in *Vse moje vojne* (2009), temveč tudi z avtobiografskim romanom *Da me je strah?* (2012), za katerega je prejela kritiško sito. Kot pesnica je pri nas doživljala manjšo pozornost, saj je vseh njenih šest pesniških zbirk, od prve leta 1989 do zadnje leta 2009, izšlo v Avstriji, kjer je pesnica dolga leta živela in delovala. Pred nami je torej prva antologijska izdaja njene poezije v Sloveniji in zdi se, da je čas zanjo ravno pravi. Ne le zaradi predhodnega v veliki meri avtobiografskega in lepo sprejetega proznega opusa, ki je avtoričino ime ponesel med bralce, hkrati pa je avtoričino pesništvo dobro kontekstualiziral, temveč tudi zaradi duha časa, ki kliče po temeljitem bivanjskem in etično-moralnem pretresu. Poezija Maruše Krese v svoji neizprosni iskrenosti namreč počne ravno to – prevprašuje vzorce, ki jih živimo, prevprašuje samo sebe in s tem slehernega izmed nas. V pesnjenju (in življenju) avtorico zanima goli (pogosto gnojni) stržen bivanja, v problem stopi neposredno, brez uverture in domala na nož, s čimer pa omogoča zelo visoko stopnjo bralskega istovetenja.

Čeprav avtobiografsko noto pričujočega pesniškega izbora, ki ga je pripravila Amalija Maček, poudarjata tudi spremni besedili, je to dejstvo pri doživljanju in dojemanju pesmi pravzaprav manj pomembno, kajti te že same po sebi izrisujejo nadvse otipljivo in živo žensko eksistenco; skozi izseke iz (konkretnega) življenja posameznice, ki polnokrvno živi v odnosih, se podaja v svet, k sočloveku, se nenehno neustrašno sooča, hodi naproti življenju, četudi to pogosto pomeni, da mora oditi. Prav v takšnem protislovju, ki je sploh ena izstopajočih lastnosti njene pisave, se vse jasneje razodeva tudi protagonistka oziroma izpovedovalka. Kolikor je iz mesa in krvi, toliko je namreč tudi arhetipska in bržčas zato bralcu tako zelo domača in blizu. V pesmih jo prepoznamo kot mater, hčer, ženo, aktivistko, upornico, prijateljico, umetnico in predvsem nomadko, popotnico. O pogosto neznosnem razcepu med (arhetipskimi) pričakovanji družbe (patriarhata) in dejanskostjo žive ženske slikovito in neizprosno ostro pripoveduje že v pesmi *Boginja* iz prve zbirke *Danes*: “Postati boginja ni težko, / ampak to zdržati. /.../ Ustvarjati belino / in nositi črnino, / ubiti žensko / in brezspolno bitje igrati. /.../ Še vnuke svoje blagoslovi, / potem umri za rakom v trebuhu.”

Nekakšen tih in pogosto samoironičen upor (redka kvaliteta slovenskega leposlovja) proti sleherni idealizaciji (ali demonizaciji) ženske ter prizadevanje, da bi jo uzrli v njeni celovitosti, popolni nepopolnosti, spremljamo pravzaprav skozi ves opus, a najizrecneje v zgodnejših zbirkah: “Tam je ženska, / tam je mati, / mati božja ne obstaja.” Izpovedovalka ni superjunakinja, ki bi vse zmogla sama, takšne pa niso niti ženske okrog nje: “Gledam. / Nemške gospodinje, emancipiranke, / novinarki, matere, kraljice, / prostitutke, / galeristke ... / Iz oči jim sije strah ... / Meni tudi ... / Moških ni ...” Kot resnična heroina se pravzaprav kaže skozi svojo ranljivost in ranjenost, skozi zmožnost pokazati in upovedati lastne strahove, bojzani, tudi obup, nezmožnost in razočaranja ... ne da bi pri tem lezla v vlogo žrtve in pomilovanja vredne nesrečnice. Svoje izbire, odločitve, ideale, pa tudi bolečino jemlje kot dejstvo in v tej (pokončni/bojeviti/uporni) drži je neznosno pristna in iskrena, “ker mi je življenje predragoceno, / da bi ga zavila v zlate laži”.

Ena tematskih stalnic te poezije je tako tudi samota (zapuščenost): “ko sem rodila otroke, vedela sem, da ostajam sama. / postaja.” Pri čemer ne gre za bivanjsko (makarovičevsko) samost, temveč nezmožnost vzdržati (pričakovano) dvojino in tudi zapuščenost, čeprav se izpovedovalka izmika pasivnosti in prevzema odgovornost: “Bila sta dva, / in ona je šla.” Vzrok partnerskega razhoda, ki se tematsko ponavlja, ni bistven,

v ospredju je njeno opolnomočenje, njena emancipacija, njena boleča, tudi tragična bojevitost: "Vse sem prevzela nase." In znova protislovno – njen odhod praviloma ni beg, temveč prihod, novo srečanje, soočenje, četudi v izrednih razmerah, kakšna je na primer vojno stanje in oblegano mesto. V zbirki *Beseda* iz leta 1994, ki je nastala na podlagi pesničine izkušnje nekajtedenskega življenja in angažiranja v vojnem Sarajevu, se grenkoba bivanja občuti najizrecneje: "Življenje ostaja pravično. / Žal se to ne ujema z mojo resnico, / ko kopljem po vašem in svojem življenju, / vedno naletim na krivico."

Izbor je načeloma urejen kronološko, z izjemo zbirke *Še testament se je izgubil* iz leta 2001, ki je uvrščena na konec, četudi v resnici sodi na sredino opusa. Čeprav ta uredniška odločitev nikjer v knjigi ni izrecno pojasnjena, se zdi razporeditev tematsko upravičena, *Testament* opus lepo zaokroži oziroma sklene. V nekem smislu gre za pesničino prelomno zbirko, kajti vanjo z vso silo vdira razočaranje, zavest o nemoči in človeški minljivosti: "Morje je naše / in ladja je naša / in življenje je naše, / le smrt si delimo." Tu pesnica že opravlja življenjsko inventuro in se pogosteje vrača k (lastni) dediščini, očetu, mami, otroštvu ... pa tudi nedoseženim idealom in trpkim spoznanjem: "Ljubezen, varnost in sreča. / Smešno, s tem se ne da živeti." Zbirka, v kateri se zdi izpovedovalka najbolj nemočna, izgubljena in strta, dokončno razkrije in poimenuje temeljno pesničino bolečino oziroma bojazen – "da je bilo vse zaman". Podobni toni zazvenijo tudi v zbirkah *Yorskshirska torba* in *Danes ne*, v katerih se ponovijo in poglobijo motivi o prepisnem življenju, vsesplošni nezasidranosti in nezmožnosti udomljenja "med domovi brez streh".

Življenjsko razočaranje in celo tragiko (neustrašne borbenosti) v vsej lapidarnosti izraza, ki je sicer nezgrešljiva lastnost te pisave, pravzaprav skrajno nazorno izrisujeta tudi naslova prve in sklepne zbirke – *Danes* in *Danes ne*. In podobno kot domišljeno delujeta omenjena naslova, je očitna tudi izrazna konsistenca celotnega opusa. Temeljni in prevladujoči oblikovni (in vsebinski) pesniški način je dialog, ki ga izpovedovalka vzpostavlja sama s sabo, z otroki, moškim, družbo, prijateljico, moralnimi normami ... Dvogovornost, pogosto začinjena s samoironijo, vnese v pesmi že omenjeno živost in dramatično napetost, iz katere pa izhaja tudi recepcijski užitek, saj se zdi branje pesmi nekakšno prisluškovanje najintimnejšim (in zato tako znanim) dvogovorom, (samo)spraševanjem, tudi preprirom, konfliktom. Enako učinkovito in nenehno navzoče pesniško sredstvo so tudi ponavljanje, paralelizem in naštevanje, ki v vsej primarnosti razgaljajo čustvena in duševna stanja, obsesijo, frustracijo, obup, upornost ipd., in

to poezijo vnovič pomikajo v polje visoke komunikativnosti in nagovorne neposrednosti. Čeprav velja pri tem poudariti, da pesniška forma nikakor ni v ospredju, ne opozarja nase, temveč nenehno teži k (idejni) zgoščenosti, vse do gnome: "Vse življenje v eni sami besedi."

Poezija Maruše Krese v vseh pogledih deluje sveže. Dileme in življenjske stiske ženske, ki jih je avtorica upesnjevala pred tremi desetletji, danes niso prav nič manjše, odločitve prav nič manj zavezujoče, (so)bivanje nič manjši izziv in iskanje (notranje) svobode in (družbene) pravice nič manj naporno. Zdi se celo, da v družbi, ki vztrajno drsi v staro-nove patriarhalne vzorce, v družbi vsesplošne retradicionalizacije in ograjevanja pred bolečino Drugega in Drugačnega, postaja ne le vse bolj aktualna, temveč celo nujna. Nujna kot pričevanje, ki nas sooča s pristnostjo ženske, *njenega* življenja. Če na eni strani obžalujemo, da gre le za izbor in ne integralno predstavitev pesniškega opusa, se lahko na drugi tolažimo, da gre za zelo komunikativno izdajo, ki skuša Marušo Krese tudi s spremnima besediloma, takšen je zlasti oseben zapis njenega prijatelja in "soborca" Borisa A. Novaka, prikazati v prvi vrsti kot izjemno posameznico v vsej njeni Človeškosti in kot nekoga, ki je pričujočo poezijo predvsem in najprej živel. Upam si verjeti, da je to pravi korak k širši branosti te poezije in tudi prvi korak k njeni kanonizaciji.